

Novák, Bořivoj

Slovanská jazykověda na Filosofické fakultě v Brně

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1958, vol. 7, iss. A6, pp. [111]-118

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101457>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KRONIKA

BOŘIVOJ NOVÁK

SLOVANSKÁ JAZYKOVĚDA NA FILOSOFICKÉ FAKULTĚ V BRNĚ

Ve svém stručném příspěvku jsem nucen se omezit jen na přehled vývoje slovanské lingvistiky na brněnské filosofické fakultě, a to podrobněji v období do druhé světové války.¹ Mimo rámec mého úkolu zůstalo vyličení brněnské literární vědy české a slovanské, ačkoli je dosti obtížné odtrhnout od sebe obory jazykovědné a literárně historické, které tvoří celek jak po vnější stránce v tehdejších t. zv. semináři pro slovanskou filologii, tak i v povaze studia samého, nerozlučně spolu spjatého. Nevyhnu se proto některým odbočkám do oblasti literární historie a vědy a také nebude možné nepřihlídnout k pěstitelům těchto oborů, jak si to nutně vyžaduje líčení osudů brněnské slavistiky.²

Zákonem ze dne 28. 1. 1919 byla zřízena druhá česká universita v Brně, československá státní „Masarykova universita“, o čtyřech fakultách, z nichž filosofická měla být otevřena nejpozději počátkem studijního roku 1921/22.³ To se také stalo: děkaný úřad začal fungovat od září 1920, kdy také byli jmenováni první profesori fakulty, a od počátku stud. roku 1921/22 se mohlo začít s přednáškami a odborným výcvikem na nové fakultě, ale nestalo se tak, protože nebylo možno opatřit potřebné posluchárny. K dispozici pro děkanství a ústavy bylo jediné západní křídlo budovy⁴ uvolněné městským sirotčincem na Falkensteinerově (nyní Gorkého) ul. 14, kam posluchárny nebylo naprosto možno umístit. Slovanský seminář pobýval zde v nevyhovujících přízemních místnostech až do prázdnin r. 1933, kdy se přestěhoval do přízemí budovy na Široctě (Grohově) ulici, když rektorát a zkušební komise byly přemístěny z této budovy do novostavby tehdejší právnické fakulty na Veveří 70.

Přednášky mohly být zahájeny až počátkem r. 1922, a to na nejrůznějších místech města Brna.⁵ V r. 1921/22 byla dokončena stavba zahradního křídla budovy, kam přeneseno děkanství a některé semináře. Přednášky se však podařilo soustředit do nově postavené rohové přístavby k novostavbě rektorátu na Grohově ulici až ve stud. r. 1924/25, ale některá lektorská cvičení se konala i v tomto roce v budově tehdejší I. státní reálky na Antonínské ulici.

Z 13 profesorů, kteří byli 9. 8. 1920 jmenováni na filosofickou fakultu do Brna, tři se stali prvními řediteli semináře pro slovanskou filologii: řádný profesor slovanské filologie se zvláštním zřením ke srovnávací mluvnici slovanské a staroslověněštině Václav Vondrák a dva řádní profesori literatury, a to Stanislav Souček, profesor českého jazyka a písemnictví, a Arne Novák, profesor české literatury. Jejich řady rozhojnil na jaře 1921 (20. 5.) mimořádný profesor české a slovenské mluvnice se zřetelem k dialektologii československé František Trávníček, od 29. 12. 1922 mimořádný profesor srovnávacích dějin literatur slovanských Jiří Horák a od 12. 4. 1923 smluvní profesor ruské literatury Sergij Grigorjevič Vilinskij. Tím byla brněnská slavistika na delší dobu ustavena.

Nově jmenovaní profesori brněnské slavistiky přistupovali k svému úkolu, vybudovat nové středisko slavistiky na Moravě, se vši opravdovostí a s velkým nadšením. Byli si vědomi staré tradice Moravy v dějinách spisovného jazyka, jak se projevila Kralickou bibli, v pracích i teoretických spisech Blahoslava, Komenského a Palackého. S úctou přistupovali k místu posledního odpočinku patriarchy slavistiky Josefa Dobrovského na brněnském ústředním hřbitově. V silně ponémčelém Brně působil profesor Antonín Vašek (1829—1890), první neohrožený bojovník proti podvrženým rukopisům Královédvorskému a Zelenohorskému, a pracovník o místních jménech moravských František Černý (1867—1918). S Brnem je spjat i filolog František Bartoš (1837—1906), nadšený popisovatel lidových nářečí moravských a slezských, autor *Dialektologie moravské a Skladby jazyka českého*.

Seminář pro slovanskou filologii byl budován podle vzoru seminářů pražské fakulty filosofické⁶ a tvořil (až do reformy vysokoškolského studia v r. 1950) vědeckou, pedagogickou a po mnohých stránkách i administrativní jednotku fakulty. Každý z profesorů byl ředitelem semináře, pečoval o své oddělení, dbal o nákup knih pro společnou knihovnu atd. V čele semináře stál senior profesorů (do r. 1925 prof. Vondrák, do r. 1935 prof. Souček, do r. 1939 prof. Arne Novák, po válce pak prof. Trávníček), který řešil otázky společné pro celý seminář,

odpovídal za agendu, zastupoval seminář na venek, svolával ostatní ředitele k poradám o společných věcech.⁷ Seminář dostával na nákup knih roční dotaci, která se rovnoměrně dělila mezi jednotlivá oddělení, a z ní se hradila také společná vydání semináře.

Knihovna byla společná pro všechna oddělení slavistiky a zůstala společnou až podnes jako zůstatek starších dob, i když se seminář rozdělil na tři katedry. Velkou péči věnovali první profesori vybudování knihovny seminární a příruční v pracovně. Seminář se obrátil se žádostí na všechny tehdejší vědecké instituce, aby darovaly nové knihovně své publikace, které měly vztah k slovanské filologii; obětavě přispěli i jednotlivci svými dary, část knih seminář získal z některých zrušených německých středních škol atd. V letech 1923—1924 zakoupilo ministerstvo školství a osvěty pro slovanský seminář obšírnou soukromou knihovnu profesora V. A. Franceva,⁸ v které byly hojně zastoupeny starší publikace slavistické ze všech slovanských zemí. Francevova knihovna, ponechaná jako celek, stala se spolehlivým základem pro studium slavistiky v Brně. Po smrti prof. Vondráka se dostaly do seminární knihovny jeho knihy, zejména texty s vlastními poznámkami. Cílevědomou koupí v různých aukcích a antikvariátech se podařilo vybudovat velmi cenné oddělení starých českých tisků. Po druhé světové válce k seminární knihovně byly přiřazeny jako samostatné celky knihovna zesnulého prof. Arne Nováka, která obsahuje krásnou sbírku obrozeneckých tisků a textů novočeských autorů, a pak knihovna ředitele Františka Táborského, čestného doktora filozofické fakulty brněnské (1858—1940), v níž je zastoupena bohatě ruská literatura krásná i literární a umělecké časopisy ruské z období hlavně před první světovou válkou.⁹

Z oborů, které se v prvních letech mohly studovat na brněnské filozofické fakultě, byla to vlastně jen čeština a ruština. Čeština se převážně kombinovala s druhým světovým jazykem (v 20. a začátkem 30. let ponejvíc s francouzštinou, později s němčinou), zřídka s latinou nebo dějepisem. Kromě toho, byl menší počet posluchačů ruské národnosti, kteří studovali ruský jazyk a francouzštinu. Přednášky byly společné pro všechny ročníky, zpravidla se nepřednášelo kursoricky, nýbrž jen jistý úsek nebo problém. K státním závěrečným zkouškám bylo ovšem třeba celou látku nastudovat z kompendií. Podle zkušebního řádu z r. 1911 uzavíralo se studium státní zkouškou z obou předmětů v pátém roce. V r. 1930 byly zavedeny státní zkoušky dvě, při I. zkoušce po 4. semestru se zkoušela staroslověnština a popisná mluvnice současného jazyka, z literatury pak nová literatura. II. státní zkouška byla zaměřena na historii jazyka a na celé dějiny literatury. Kromě státních zkoušek bylo možno ukončit studium doktorátem filosofie nebo obojím.

Hned ve stud. r. 1921/22 byla ustanovena zkušební komise pro jazyk český, od r. 1925 pro jazyk ruský, v r. 1932 pro jazyk polský a srbochavrátský, v r. 1939 pro jazyk ukrajinský. Dále byly zřízeny zkušební komise pro jazyk vyučovací, a to český, ruský a ukrajinský.

Mladá fakulta rozvíjela od počátku intenzivní práci vědeckou a začleňovala se stále více do kulturního života Moravy. Také profesori slavistiky se podíleli jak na práci badatelské, tak i kulturní. Proslavili nemálo odborných přednášek v tehdejších univerzitních extensích v Brně i na venkově, přispívali do denního tisku, udržovali styky s vysokými školami i vědeckými ústavy jak našimi, tak i zahraničními. Významnou událostí v životě slovanského semináře i celé university byl přednáškový cyklus z oboru syntaktického bádání „O vývoji podmětu v indoevropské větě“, který přednesl ve dnech 19.—24. října 1925 v aule na filozofické fakultě náš přední jazykovědec profesor Josef Zubatý. Přednášky se těšily neobyčejnému zájmu jak u posluchačů, tak především u jejich učitelů, kteří většinou byli žáky prof. Zubatého. Necelé tři roky po té (28. 4. 1928) byl profesor Zubatý ustanoveně promován na čestného doktora filosofie (promotorem byl tehdejší senior brněnských slavistů prof. Souček).¹⁰

Aby se utužily přátelské styky mezi slovanským seminářem brněnským a bratislavským a aby se oba semináře lépe poznaly, byl uspořádán v létě r. 1927 zájezd do Bratislavy a rok po té bratislavského semináře do Brna. Při obou zájezdech došlo k hlubšímu navzájemným stykům, navzájem poznána pracovníště, proslaveny přednášky z oblasti česko-slovenské vzájemnosti a v neposlední řadě byly uspořádány výlety do krásného okolí obou měst.

Při I. sjezdu slovanských filologů v r. 1929 v Praze navštívilo Brno 200 účastníků tohoto sjezdu. V aule fakulty proslvil prof. Arne Novák přednášku o Dobrovřském, účastníci si pak prohlédli slovanský seminář, zastavili se před pamětní deskou na kláštere Milosrdných bratří, kde Dobrovřský skončil, a poklonili se jeho památce na ústředním hřbitově u jeho hrobu. Slovanský seminář vydal k této příležitosti publikaci *Dobrovřský a Brno*.¹¹

Bohužel mladá vysoká škola musila kromě obvyklých počátečních překážek a obtíží bojovat také o zachování své celistvosti. V r. 1923 a hlavně pak v letech 1924 a 1925 se objevovaly návrhy na přeložení filozofické fakulty z Brna do Bratislavy z důvodů úsporných. Totéž se opakovalo v r. 1933, kdy úsporná parlamentní komise hodlala navrhnouti vládě, aby zrušila přírodovědeckou a filozofickou fakultu v Brně. V obou případech se postavila za ohrožené fakulty universita, město Brno i celá Morava; viděl se v těchto akcích nešetrný

zásah do organického vývoje celé university. Ukázalo se, jak se nová universita hluboko zakorenila do kulturního života Moravy, jak si již vybojovala své místo a jak nutně se pocítovala potřeba celistvé university pro Brno i Moravu.

Mladé slavistice brněnské jistě významně pomohlo to, že mezi jejími prvními učiteli byl vědec světového jména, profesor Václav Vondrák (nar. 22. 9. 1869 v Dubě u Vodňan, zemřel 13. 8. 1926 v Brně). Do Brna byl povolán z vídeňské filosofické fakulty, kde byl od r. 1910 řádným profesorem na stoličce kdysi Miklosichově a Jagičově. Přicházel do skromného prostředí brněnské fakulty a ihned se vrhl, stejně jako jeho kolegové, obětavě a nezištně do budování slovanského semináře i fakulty. Jako senior stanul v čele profesorského sboru filosofické fakulty i celé university, hned v r. 1921/22 byl děkanem fakulty a v r. 1922/23 rektorem.

Za svého brněnského období prof. Vondrák přednášel o mluvnici staroslověnštiny a po tři léta o srovnávací mluvnici slovanských jazyků (1922/23—1924/25, a to o hláskosloví, tvarosloví, přízvuku a kmenosloví, skladbě slovanských jazyků). Kromě toho přednášel o základech slovanské paleografie (hned v I. roce) a o dějinách csl. písemnictví. Na zimní semestr 1925/26 ohlásil přednášku z historické mluvnice jazyka polského, ale smrt mu zabránila ji uskutečnit. Seminární cvičení věnoval čtení a výkladu stsl. památek.¹²

Badatelsky byl brněnský pobyt prof. Vondráka velmi plodný. Ve Spisech filosofické fakulty vydal dvě knihy o slovanském přízvuku, v Brně vydal 2. vyd. své *Církevněslovanské chrestomatie* a připravil 2. vyd. I. dílu *Vergleichende slavische Grammatik*. Posmrtně vyšel II. díl a ve Spisech fakulty *Vývoj současného spisovného českého jazyka*. Neúnavně pracoval na velkém slovníku církevněslovanském.

Vondrák se sžil rychle a brněnským prostředím, cítil se zde volnější než na půdě vídeňské.¹³ Smrt nedopřála mu pokračovati v práci. Zemřel neočekávaně v téže nemocnici Milosrdných bratří jako Dobrovský a pohřben byl slavnostně na ústředním hřbitově nedaleko hrobu svého učitele. O brněnskou slavistiku si Vondrák získal veliké zásluhy, v paměti kolegů i žáků se zapsal jako pravý vědec, ochotný a vlídný rádce, ušlechtilý člověk.¹⁴

Vedle profesora Vondráka působil na filosofické fakultě od r. 1921 profesor František Trávníček, od r. 1952 akademik (nar. 17. 8. 1888 ve Spešově u Blanska). Přichází in mužné síle do Brna, kde sepsal řadu speciálních studií a monografií i své velké životní dílo o českém jazyce. V prvních letech se obírá studiem historické mluvnice (hlavně hláskoslovím a syntaxí) a dialektologií. V pozdějších letech se přesunuje jeho zájem na studium současného jazyka a ve válečných letech vypracovává svou rozsáhlou *Mluvnici spisovné češtiny*. Zasahuje do všech odvětví českého jazyka a vyorává hlubokou brázdou v naší bohemistice.¹⁵

Universitní čtení profesora Trávníčka jsou spjata s jeho vědeckou prací. Přednášel o historické mluvnici české (v tříhodinové přednášce o hláskosloví a tvarosloví a v dvouhod. přednášce o syntaxi; výklady se opakovaly v čtyřletém cyklu) a o nářečích českého jazyka. Po vydání *Historické mluvnice české* v r. 1935 zařazuje do svých výkladů místo hláskosloví a tvarosloví úvod do kmenosloví (v r. 1936/37 a v zim. sem. 1939/40) a rozsáhlý výklad o československých nářečích ve stud. r. 1937/38 a v zim. sem. 1938/39 (týká se nejen popisu nářečí s hlediska geografického, ale i nářečí společenských a vzniku spisovného jazyka a jeho poměru k nářečím). V seminárních cvičeních se zabýval čtením a výkladem stč. památek (nejčastěji to bývaly Alx., Hrad., Kat., Otc., Štít.), řídicí stč. textů dialektických (v zim. sem. 1929/30).¹⁶

V pozdějších letech, zejména po roce 1929, věnuje svá čtení spisovnému jazyku současnému (o spisovném jazyce a nářečím, o dějinách spisovného jazyka), jak se to ještě jasněji projevilo na námětu seminárních cvičení (např. některé speciální otázky jazykové správnosti, cvičení v nové spisovné češtině). V těchto letech rozšiřuje své pnutí ještě o jeden seminář pro pokročilejší studenty, kde se obírá speciálnějšími otázkami (čtením a výkladem textů dialektických, padělaných památek RKZ, fonetickými cvičeními).

Když osířela katedra srovnávacího jazykozpytu a staroslověnštiny úmrtím prof. Vondráka, suploval prof. Trávníček od stud. r. 1925/26 až do příchodu profesora Havránka v let. sem. 1928/29 přednášky z církevněslovanské mluvnice (1 hod. týdně) a sem. cvičení (četba a výklad csl. textů).

Po osvobození v l. 1945—1948 přednášel akad. Trávníček o ruském jazyce a vedl k tomu příslušná seminární cvičení.

V l. 1932/3 byl děkanem fakulty a zasloužil se o přemístění slovanského semináře do budovy na Grohově ul. 7, od r. 1948 je rektorem brněnské university. Horlivě se účastní politického života jako poslanec Národního shromáždění.

Akademik Trávníček vychoval řadu žáků, kteří působí jak na našich středních, tak i vysokých školách. Z jeho semináře vyšli vědci pracovní, kteří prozkoumali a popsali větší část moravských a slezských nářečí. Svě žáky získává dopodrobna promyšleným vypracováním svých přednášek, dokonalým přednesem, neobyčejným zaujetím a láskou pro svůj

obor a vášnivou přímo pracovitostí. Ačkoli mu bylo dvakrát nabízeno místo profesora na pražské filosofické fakultě, zůstal Brnu věren od svých takřka vědeckých počátků až podnes.

Aby byla aspoň částečně vyplněna mezera v přednáškách po zesnulém profesoru Vondrákovi a posluchačům se dostalo aspoň občasného výkladu ze srovnávací mluvnice slovanské, přednášel na toto thema Oldřich Hujer, profesor Karlovy university, který byl pověřen suplováním přednášek ze srovnávacího jazykozpytu indoevropského na brněnské filosofické fakultě (od stud. r. 1924/25 až do konce stud. r. 1930/31, kdy byl vystřídán svým nástupcem profesorem Václavem Machkem). Prof. Hujer přednášel v zim. sem. 1926/27 o hláskách praslovanských, v let. sem. 1927/28 o praslovanských tvarech slovesných a v zim. sem. 1928/29 o sporných otázkách slovanské konjugace.

Studiu rusistiky byl dán základ ustanovením profesora Sergije Grigorjeviče Vilinského (nar. 3. 9. 1876 v Kišiněvě, zemřel 15. 1. 1950 v Praze, býv. prorektor university oděské), smluvním profesorem ruské literatury od 12. 4. 1923. Jevila se potřeba studia ruštiny, zprvu u posluchačů ruské národnosti, později však i čeští studenti studovali ruštinu ve spojení s češtinou nebo jako třetí jazyk. Prof. Vilinskij byl odborník na literaturu a jazykové přednášky konal jen zcela řídce; posluchači v tomto směru byli odkázáni při studiu ke zkouškám na ruské příručky a kompendia.

V letech 1924—1929 pobýval na brněnské filosofické fakultě profesor Nikolaj Nikolaevič Durnovo, vynikající znalec ruského jazyka, který sice nebyl jmenován profesorem university, ale občas proslavil přednášku o ruském jazyce. S brněnskou filosofickou fakultou a s knihovnou slovanského semináře je trvale spojeno jeho jméno, neboť ve Spisech fakultních vydal I. díl svého *Vvedeniija*, bohužel neukončeného. Na tehdejší Podkarpatské Rusi se věnoval studiu dialektů.¹⁷

Studium odborné bylo doprovázeno lektorskými cvičeními, z nichž některá byla od samého počátku fakulty. Tak lektorskými cvičeními ze slovenštiny pověřen byl od r. 1921 Alois Gregor (nar. 1888), od r. 1946 docent české a slovenské mluvnice, který od r. 1931 vedl také cvičení z mluvnice spisovné češtiny. Rovněž lektorská cvičení z ruštiny byla zřízena hned v r. 1921. Zprvu lektorem byl ustanoven ruský Čech Václav Petr (1848—1923), honorární profesor klasické filologie na fakultě; po jeho smrti vedl lektorské kursy ruštiny profesor Vilinskij až do uzavření vysokých škol v r. 1939. Ve stud. r. 1939/40 byl ustanoven vedle prof. Vilinského v paralelních cvičeních lektor Bořivoj Novák. Stejně pro ostatní slovanské jazyky byly zřízeny lektoráty. Pro polštinu od let. sem. 1923/24 získán byl Maximilián Kolaja, středoškolský profesor, který působil v tomto směru na fakultě podnes. Srbocharvatštinou se zabýval středoškolský profesor Arthur Kallus od r. 1923 do r. 1939, po válce Jaroslav Tomek a Miroslav Chleborád. Poměrně pozdě byl zřízen lektorát bulharského jazyka, a to od zim. sem. 1938/39 (lektor Ljubomír Georgijev, po válce vedle něho též docent Josef Kabrda). Až po osvobození byly zavedeny lektorské kursy lužické srbštiny (lektor Karel Kyas).

Ve stud. r. 1928/29 se dostává fakultě i slovanskému semináři významných posil. Na místo uvolněné odchodem prof. Jiřího Horáka (koncem zim. sem. 1927/28 na filosofickou fakultu v Praze) přichází poč. stud. r. 1928/29 z Bratislavy Frank Wollman (nar. 5. 5. 1888 v Bohušovicích), řádný profesor srovnávacích dějin literatur slovanských, člen korespondent ČSAV, který na brněnské fakultě působí dodnes. Tím byl obsazen důležitý obor slavistiky, který si již vydobyl své místo na našich universitách a který je v dnešní době tradován jedině na universitě v Brně.

Na stolec zesnulého profesora Vondráka byl z Prahy povolán od let. sem. 1928/29 mimořádný profesor srovnávací slovanské jazykovědy Bohuslav Havránek (nar. 30. 1. 1893 v Praze), od r. 1952 akademik. Pobyt prof. Havránka v Brně byl neobyčejně plodný a on sám rád vzpomíná na toto období svého života. Horlivě se dal do práce na fakultě, kde bylo třeba obnovit a vybudovat oddělení srovnávací jazykovědy slovanské. Kromě toho se živě zajímal o chod semináře a velkou péči věnoval seminární knihovně. Cílevědomě doplňoval důležité slovanské časopisy jazykovědné, snažil se, aby při omezených finančních prostředcích za tehdejší hospodářské krise byla v knihovně zastoupena díla sovětská, v čemž nacházel podporu u svých kolegů literátů. Neocenitelnou pomoc prokázal i jako děkan fakultě za okupace, jak o tom bude ještě řeč, a rovněž po válce v r. 1945 při jejím znovuvybudování.

V Brně vypracoval prof. Havránek svá nejvýznamnější díla vědecká. Pracoval nejen na poli srovnávací jazykovědy slovanské, nýbrž i v oboru českého jazyka. Účastnil se boje proti purismu na obranu kultury spisovné češtiny, napsal její dějiny a podal souborný obraz českých, moravských a slezských nářečí.¹⁸

Za brněnského působení přednášel úvod do jazyka stsl., mluvnici stsl. jazyka a rozbor slovníka stsl., v semináři četl a vykládal stsl. texty. V dvouhodinové přednášce se zabýval slovanskou deklinací a hlavně často slovanským slovesem. S oblibou se vracel k přehledu a charakteristice jižních a západních jazyků slovanských, v příslušném k tomu sem. cvičení

se zabýval četbou a výkladem starých památek srbochavrátských nebo staropolských. Častým námětem přednášek byla otázka spisovných jazyků, jak to bylo dáno jeho zájmem o tuto otázku v souvislosti s jeho pracemi o spisovných jazycích: např. vznik a vývoj spisovných jazyků slovanských (let. sem. 1931/32, celý stud. r. 1932/33), současné spisovné jazyky slovanské (stud. r. 1938/39), vývoj spisovných jazyků slovanských v 18. a 19. stol. (stud. r. 1933/34); tomu odpovídala seminární cvičení pro pokročilejší posluchače, např. četba Mik. Reje z Nagłowic a J. Kochanowského s výkladem českého vlivu na spisovnou polštinu, nebo naopak rozbor spisovné polštiny na konci 18. a zač. 19. stol. a jejího vlivu na češtinu, cvičení z oboru česko-polských jazykových vztahů, rozbor jazyka slovanských romantiků, rozbor problémů dnešních spisovných jazyků slovanských atd. Ruštinou se zabýval v let. sem. 1931/32 při výkladu památek ruské církevní slovanštiny.

Akademik Havránek za svého šestnáctiletého působení v Brně se zapasl trvale do dějin brněnské slavistiky a jeho odchodu na Karlovu universitu počátkem stud. r. 1945/46 upřímně želela celá filosofická fakulta brněnská. Působil podnětně na své okolí a dovedl kolem sebe soustředit početnou obec žáků, kteří v něm našli přísného, ale spravedlivého učitele a mladí vědci adepti trpělivého uvaděče do vědy. Dobudoval vlastně brněnskou slavistiku, když rozšířil své čtení a semináře na všechny jazyky slovanské, takže bylo možno studovat i konati zkoušky i z jazyka polského a srbochavrátského, tím spíše, že i prof. Wollman obdobně podával ve svých přednáškách poučení o literatuře těchto slovanských národů.

Jména akademiků Františka Trávníčka a Bohuslava Havránka zůstanou trvale spojena s dějinami slovanského semináře brněnského, jako dvou vědců, kteří se ve své práci vědecké i pedagogické plodně doplňovali a kteří obohacují, každý svým způsobem, naši vědu o vynikající díla.

Převážným zaměřením svého vědeckého díla i náplní přednášek a seminárních cvičení přičleňuje se k přímým slavistům také profesor srovnávacího jazykozpytu indoevropského Václav Machek (nar. 8. 11. 1894 v Úhlejově, od r. 1936 mimořádný profesor, od r. 1939 řádný profesor, od r. 1954 člen korespondent ČSAV). V jeho seminárních získávali a získávají mladí slavisté širší komparatistický rozhled. Podnětně badatelsky zasáhl zejména do problematiky balto-slovanské, slovansko-iránské, slovansko-germánské a slovansko-čchetské a zabýval se otázkou slovanské mythologie; velký význam mají jeho studie o prehistorii slovanského slovesa. Hlavní jeho zájem se soustřeďuje k slovanské a české etymologii; výsledkem této mnohaleté usilovné práce je mimo jiné syntetické dílo *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského* (1957).

V třicátých letech se pocítovala stále naléhavější potřeba, aby byla obsazena stolice ruského jazyka. V soulase se stále rostoucím politickým významem Sovětského svazu rostl i význam ruského jazyka, a stále častěji se objevovali posluchači rusistiky. V r. 1933 se habilitoval pro obor ruské filologie na brněnské universitě Roman Osipovič Jakobson (nar. 28. 9. 1896 v Moskvě), od r. 1937 mimořádný profesor. Přednášel od zim. sem. 1933/34 až do počátku let. sem. 1938/39, kdy podle tehdejších nařízení byla mu znemožněna od 1. 3. 1939 z rasových důvodů činnost na vysoké škole.¹⁹

ZA pětiletého působení na brněnské universitě přednášel prof. Jakobson především úvod do studia ruštiny, několikrát hláskoslovný vývoj ruštiny (ve srovnání s češtinou), ruské tvarosloví, základy ruské a obecné fonologie. V speciálních přednáškách se zabýval Slovem o pluku Igorově, epikou Puškinovtu, ruskou prózou (s příslušným seminárním cvičením o jazykovém a formálním rozboru Gogolových povídek), problémy jazykové kultury v současném Rusku, formalistickou školou a tehdejší literární vědou ruskou, dějinami česko-ruských kulturních styků. Třikrát se vrátil k srovnávacím rozboru ruského a českého verše (v let. sem. 1933/34 a 1936/37; v let. sem. 1938/39 se přednáška už neuskutečnila). V seminárních cvičeních kromě čtení a výkladu starých památek a dialektických textů východoslovanských (v r. 1938/39) se obíral ponejvíce básnickými překlady z ruštiny do češtiny a naopak (rozbor ruských básnických překladů z češtiny a českých do ruštiny, rozbor českých ohlasů a překladů z básnictví ruského a ruských z českého, srovnávací rozbor Ohlasů písní ruských a jejich předloh, rozbor lidových písní ruských a jejich českých ohlasů).

Po úmrtí profesora Součka v r. 1935 suploval nejprve stč. literaturu prof. Arne Novák, od zim. sem. 1936/37 je pak pověřen dvouhodinovou přednáškou prof. Jakobson (česká literatura raného středověku), seminární cvičení však koná dále Arne Novák. Tak tomu bylo i v r. 1937/38 a teprve v let. sem. 1937/38 a v zim. sem. 1938/39 vede staročeský seminář prof. Jakobson (rozbor stč. lyriky).

Jmenováním prof. Jakobsona bylo plně vybudováno na brněnské filosofické fakultě studium ruštiny, a to jak jazyka, tak i literatury, takže po této stránce byla brněnská universita ve výhodě proti ostatním československým universitám.

V 30. letech patřila brněnská slavistika k nejlépe personálně a odborně obsazeným semi-

nářům fakulty, přispívala k jejímu lesku a nabyla značné proslulosti nejen u nás, nýbrž i široko za hranicemi. Její profesori se zúčastňovali mezinárodních sjezdů.²⁰ Řada zahraničních slavistů naopak přednášela na brněnské filosofické fakultě.²¹ S pražským vědeckým prostředím udržovali živý styk zejména brněnští členové Pražského lingvistického kroužku a redakce Slova a slovesnosti.²²

Profesori slavistiky patřili k pokrokovému táboru na universitě a často se stávalo, zejména v letech předválečných, že museli vystoupiti proti fašisujícím zjevům našeho politického i vědeckého života.²³ Na jaře r. 1939 všichni svorně prosazovali habilitaci pokrokového, marxisticky orientovaného literárního vědce Bedřicha Václavka, úředníka Studijní knihovny v Olomouci. Venia docendi nebylo však tehdejším ministerstvem školství potvrzeno.²⁴ V r. 1937 všichni „profesori slavistických oborů filosofické fakulty v Brně“ (a k nim se připojili i děkani všech fakult university) podepsali provolání, ve kterém naléhavě žádají, aby bylo zavedeno vyučování ruštině na čs. středních školách, „aby se dostalo ruskému jazyku na středních školách stejných možností jako jazyku anglickému“ (v. Slovo a slovesnost 3, 1937, str. 1–2).²⁵

V r. 1939 byl učitelský sbor na brněnské slavistice rozmmnožen o dva profesory z bratislavské filosofické fakulty: o mimořádného profesora české a slovenské literatury Jana Viličkovského (nar. 15. 4. 1904, předčasně zemřel 15. 11. 1946) a o profesora české řeči a starší české literatury Františka Ryšánka (nar. 26. 8. 1877 ve Výchovicích na Moravě), který ve zbytku let. sem. 1938/39 kromě přednášky a semináře ze stč. literatury měl i přednášku o české mluvnici; k ohlášené přednášce o skloňování československém na zim. sem. 1939/40 již nedošlo.

Po násilné okupaci 15. března 1939 přiostrčila se neobyčejně politická situace. Bylo třeba velké prázravosti a obezřetnosti, aby se čelilo provokačním akcím Němců, kteří si hledali záminku k uzavření českých vysokých škol.

Na stud. r. 1939/40 byl zvolen děkanem filosofické fakulty prof. Havránek a rektorem university byl po druhé zvolen Arne Novák, oba z řad profesorů slovanského semináře.²⁶ Za napjatého ovzduší zahájen se zpožděním zimní semestr 1939/40; přednášky ještě nebyly v plném proudu, když 17. 11. 1939 došlo k násilnému uzavření všech vysokých škol českých. Zařízení seminářů a knihovny byly svezeny do budovy na Gorkého ul. 14 a 13, kde však také nezůstaly trvale. Knihovna slovanského semináře byla uložena v přízemních místnostech bývalého Zemského domu na Kounicově (nyní Leninově) ul. Přístup do knihoven byl ovšem přísně zakázán. Všichni profesori byli zproštěni činné služby a dáni od 1. I. 1941 na tzv. „dovolenou s čekatelným“, zaměstnanci a asistenti přeřazeni na jinou práci, studenti si museli hledat zaměstnání nebo byli „nasazeni“ do továren v Protektorátě i v Říši. Budova fakulty na Grohově ul. a později i na Gorkého byla zabrána oberlandratem a uvnitř zcela přestavěna. Z býv. kanceláře děkanství byli ponecháni jen dva zaměstnanci, kterým připadl těžký úkol, aby ochraňovali fakultní majetek a snažili se jej jakžtakž uchránit před hrabivými okupanty. Jen o vlas ušly zkráze zařízení a knihovny semináře při bombardování Brna. Profesor Havránek se považoval stále za děkana fakulty, udržoval přes zákaz styk s tehdejšími vedením fakulty, radil zaměstnancům, jak postupovat, aby se co nejméně náhytku odezdalo německým úřadům a aby se oddálilo odvezení knihoven do Říše. Má velkou zásluhu, že celá fakulta bez větších hmotných škod přečkala krušné období okupace. Nedalo se ovšem zabránit bolestným ztrátám v řadách profesorů, zaměstnanců i studentů, které jsou bohužel nenahraditelné.

Po osvobození našich zemí sovětskou armádou a po překonání obtíží a škod způsobených v bojích o Brno v závěrečné fázi války nastává nové období v dějinách fakulty a slavistiky. Bylo ovšem třeba úměrné práce, než byly vráceny fakultní budovy svému účelu, než byly odstraněny nevyhovující stavební úpravy v budovách, než byl svezen a instalován knižní fond a opatřeno vnitřní zařízení. Prací se tehdy účastnili vedle zřízenou i asistenti, profesori a posluchači. Poválečná léta se vyznačovala velkým přílivem studentů, pro které nestačily posluchárny a pracovny. Vysoký byl také počet zkoušek, ke kterým se hlásili studenti, jimž bylo znemožněno v důsledku uzavření vysokých škol za okupace dokončit studia.

V personálním obsazení slovanského semináře nastalo nemálo změn. Předně třeba říci, že chování všech brněnských slavistů za okupace bylo vzorné a nebylo nutné provádět v jejich řadách t. zv. očistné řízení. Po zesnulém prof. Arne Novákovi (zemřel 26. 11. 1939) byl povolán z Prahy Antonín Grund, profesor české a slovenské literatury (zemřel 14. 11. 1952). Předčasně také umírá prof. dějin české a slovenské literatury Jan Vilikovský a pro obor starší české literatury po přechodném působení pražského docenta Antonína Škarky je získán z pedagogické fakulty brněnské od 1. I. 1953 profesor Josef Hrabák. Na místo uvolněné odchodem akademika Bohuslava Havránka na filosofickou fakultu v Praze od poč. stud. r. 1945/46 je jmenován profesor slovanské jazykovědy Josef Kurz

(nar. 3. 2. 1901 v Praze), který od zimního sem. 1956/57 je opět převeden na pražskou filozofickou fakultu a jen částí úvazku působí dosud na fakultě brněnské. Dne 1. 6. 1945 byl jmenován mimořádným profesorem pro obor slovanské jazykovědy Adolf Kellner (nar. 27. 3. 1904 ve Štramberku, zemřel 31. 5. 1953 v Brně), který přednášel o českém jazyce a hlavní těžiště své práce nacházel v dialektologii. Bohužel nelitostná smrt přervala předčasně jeho vědecké plány.²⁷ Habilitovali se pro obor nové české literatury Artur Závodský, pro českou a slovenskou mluvnici Alois Gregor, docenty byli jmenováni Bořivoj Novák (nar. 1906) pro ruský jazyk, Arnošt Lamprecht (nar. 1919) pro český jazyk a slovenskou dialektologii a Jaroslav Bauer (nar. 1924) pro srovnávací slovenskou jazykovědu.

Z odchovanou brněnského slovanského semináře působí na jiných vysokých školách: v Praze Julius Dolanský, Karel Horálek, Alois Jedlička, Jaromír Bělič, Antonín Škarka; v Olomouci Oldřich Králík a Václav Křístek; dále působí brněnští žáci na akademických pracovištích v Praze i v Brně (zejména brněnské odbočky Slovanského ústavu a Ústavu pro jazyk český jsou vesměs obsazeny odchovaní fakulty).

Období poválečné si vyžaduje podrobnějšího vylíčení, které není možné v tomto příspěvku. Změna struktury našich vysokých škol, dosud neukončená, zasáhla dosti pronikavě do dřívějšího uspořádání vědeckého i pedagogického života na fakultě. Rozpadem býv. slovanského semináře na tři katedry (bohemistickou, rusistickou a slavistickou) nastalo jisté vnitřní uvolnění. Byla však zachována společná knihovna a nově vzniklé katedry těsně spolupracují. Počet učitelských sil se podstatně zvýšil, aby bylo možno zvládnout zvýšené úkoly vyplývající z reformy studia. Na tato místa si katedry samy vychovaly mladé vědecké pracovníky, z nichž většina prošla vědeckou aspiranturou a někteří již získali vědeckou hodnost kandidáta věd. Vedle jmenovaných již docentů jsou to na jazykovědných oborech zejména odborní asistenti katedry bohemistiky Miroslav Grepl (nar. 1929) a Antonín Vašek (nar. 1925), katedry rusistiky Roman Mrázek (nar. 1921), František Březina (nar. 1916) a Stanislav Žaža (nar. 1929), katedry slavistiky Radoslav Večerka (nar. 1928). Úměrně také vzrostly dotace na nákupy knih a vybavení pracovišť. Vzrostl také počet asistentůských míst.²⁸

Nastala větší demokratisace škol a vedle výchovy odborné se usiluje stále více o uvědomělou a plánovitou výchovu k povinnostem individua k celku, o výchovu absolventů politicky vyspělých a oddaných novému socialistickému řádu.

Z tohoto krátkého přehledu dějin české a slovanské lingvistiky na brněnské filosofické fakultě je dostatek zřejmo, že její základy jsou neobyčejně solidní a že mladá generace může v duchu nové doby rozvíjet její staré tradice.

POZNÁMKY

¹ Slavistiku na Masarykově universitě v Brně do r. 1929 vylíčil F. Wollman ve sborníku *Dobrovský a Brno*, Brno 1929, 30—33.

² K svému přehledu jsem užil zpráv z úředních publikací universitních: *Inaugurace rektorů Masarykovy university* (od r. 1930—1931 přezvaných na *Ročenku MU v Brně*). *Seznam osob a ústavů MU v Brně, jakož i státních zkušebních komisí. Seznam přednášek na MU v Brně*. Kromě toho jsem užil písemného materiálu z archivu slovanského semináře, vzpomínek zaměstnanců děkanství i svých vlastních. Údaje jsou dovedeny k 1. 12. 1957.

³ Znění zákona v. např. v *Inauguraci rektorů MU* dne 22. 1. 1921, 3. 12. 1921, 27. 11. 1922, str. 5.

⁴ Hlavní budovu na Gorkého 14 zabralo pro sebe ředitelství drah a fakultě připadla až po druhé světové válce.

⁵ Tak se přednášelo např. na právnické fakultě v býv. biskupském alumnátu v Seminářské (nyní Smetanově) ul. 16, v budově „Staré české techniky“ na Falkensteinerově (nyní Gorkého) ul. 7, v býv. zemském muzeu na Zelném trhu (nyní nám. 25. února), v umělecko-průmyslovém muzeu na Husově třídě.

⁶ Vývoj semináře pro slovanskou filologii na Karlově universitě srov. v článku M. Murka v publikaci *Slovanská filologie na KU v l. 1918—1929*, Praha 1929, str. 23 sl.

⁷ O agendu semináře i knihovnu pečoval jeden asistent a jeden knihovnik, teprve v 30. letech bylo zřízeno ještě jedno místo pomocné síly vědecké. Asistenty byli do r. 1931 Miloš Noha, do r. 1939 Bořivoj Novák a krátkou dobu před uzavřením škol Karel Horálek. V poválečné době byl počet asistentů a pomocných vědeckých sil zvýšen. Zřízenecem od počátku trvání semináře až do r. 1939 byl Josef Volšík, od r. 1945 Bohumil Kuchynka.

⁸ Vladimír Andrejevič Francev (1867—1942), vynikající ruský slavista zejména v oblasti mezislovanských styků, v carském Rusku profesor university ve Věšavě a v Rostově na Donu, od r. 1922 profesor Karlovy university v Praze.

⁹ Druhá část knihovny Táborského, věnovaná slovanskému umění, připadla semináři pro dějiny výtvarného umění na fil. fak. v Brně.

¹⁰ Srov. *Inaugurace rektorů 1928—1929 a 1929—1930*, str. 22—29, kde otištěny řeči akadem. funkcionářů. Srov. také řeč Fr. Trávníčka na slavnostní schůzi fil. fak. 7. 5. 1931, pořádané k uctění památky zesnulého prof. Zubatého, *Ročenka MU v Brně XII*, r. 1930—1931, 63—75.

¹¹ [Sborník] *Dobrovský a Brno*. Uspořádali Frank Wollman a Eugen Dostál, Brno 1929.

¹² Ke krásnému zvyku prof. Vondráka patřila každoroční tradiční návštěva hrobu Josefa Dobrovského na ústředním hřbitově s nově příšlymi posluchači slavistiky v prvním semináři staroslověnském.

¹³ Že se Vondrák cítil v Brně spokojen, o tom svědčí to, že oddaloval rozhodnutí, aby přešel do Prahy jako nástupce Pastrnkův, až ho zastihla neočekávaně smrt. Srv. *Slovanská filologie* . . . , str. 37.

¹⁴ Proslavy nad hrobem v. v. *Inauguraci rektorů MU v Brně*, r. 1925—1926, 7—15. Řeč prof. Trávníčka a Součka o vzpomínkovém večeru 14. 10. 1925 na fakultě v. *tamtéž*, r. 1926—1927, 61—73. Ocenění práce podal M. Noha v *Časopise Matice moravské* 50, 1926.

¹⁵ Srov. ocenění Ad. Kellnera ve sborníku *Pocita Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi*, Brno 1942, 9—38. Bibliografie prací je v *Soupisu prací Fr. Trávníčka a F. Wollmana*, Praha 1938 a ve výše uvedeném sborníku.

¹⁶ St. Souček, profesor českého jazyka a písemnictví, který jinak byl badatelem v staré a starší české literatuře, věnoval se jen ojediněle, a to v samých začátcích semináře, i výkladům jazykovým. V zim. sem. 1922/23 přednášel publikum o dějinách českého pravopisu a zabýval se v sem. cvičení výkladem a rozbořem nejstarších památek jazyka a písemnictví českého (v zim. sem. 1921/22).

¹⁷ Nikolaj Nikolajevič Durnovo (nar. 1876), profesor university v Saratově, pobýval v l. 1924—1929 v ČSR. Byl povolán sovětskou vládou do vlasti a působil na universitě v Minsku a v Moskvě. Zemřel začátkem 30. let. Jeho spis *Vvedenie v istoriju russkogo jazyka, čast I. Istočniki*, Brno 1927, vyšel v Spisech fil. fak. v Brně, sv. 20.

¹⁸ Přehled Havránekovy vědecké činnosti od K. Horálka ve sborníku *Studie a práce lingvistické I. (K 60. narozeninám akad. B. Havránka)*, Praha 1954, 11—35. Tam také bibliografie prací.

¹⁹ Jakobson byl dán od 1. 7. 1939 na „dovolenou s čekatelným“. Po okupaci ČSR, když mu hrozilo zatčení, využil pozvání kodaňské university k přednáškám a podařilo se mu odjet 23. 4. 1939 za hranice.

²⁰ Prof. Havránek a Jakobson se účastnili v r. 1932 I. sjezdu fonetických věd v Amsterdamu a v r. 1936 mezinárodního sjezdu lingvistického v Kodani. Prof. Havránek a Wollman chystali se k účasti na III. sjezdu slavistů v Bělehradě na podzim 1939, ke kterému již tehdy nedošlo, stejně jako k účasti prof. Havránka v r. 1939 na V. mezinárodním lingvistickém sjezdu v Bruselu. — V r. 1929 uspořádal slovanský seminář pod vedením prof. Havránka týdenní zájezd po Polsku.

²¹ Tak např. 18. 1. 1927 finský slavista Josef Mikkola, 11. 11. 1929 prof. zářebské university Petar Skok, 5. 5. 1930 profesor Jan Endzelin z Rigy, 28. 4. 1938 prof. kodaňské university K. Sandfeld, na jaře 1939 norský slavista Olaf Broch.

²² Kromě lingvistů členy Pražského lingvistického kroužku (podle Zprávy o činnosti PLK za léta 1926—1936) byli i profesor A. Novák a F. Wollman. Všichni pak publikovali v orgánu Kroužku v *Slově a slovesnosti*.

²³ Srov. např. polemicky vyhocenou knihu F. Wollmana *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*, Brno 1936, proti stati Konrada Bittnera v *Germanoslavica* 3, 1935 a Wollmanovu a Jakobsonovu kritiku Bittnerovy knihy z r. 1936 *Deutsche und Tschechen* v *Slově a slovesnosti* 2, 1936, 201—221.

²⁴ Bedřich Václavek, nar. 10. 1. 1897, zahynul v koncentračním táboře osvětlimském 5. 3. 1943; jmenování docentem bylo potvrzeno ministerstvem až v r. 1945.

²⁵ V té době byl zakoupen na žádost ředitelů semináře psací stroj s azbukou, protože se rozvíjela korespondence se sovětskými vědci i vědeckými ústavy. Byl to patrně první stroj toho druhu v Brně a byl hojně vyhledáván.

²⁶ Arne Novák byl demonstrativně zvolen rektorem i na rok 1939/40, aby se předešlo volbě profesora právnické fakulty, známého svým fašisujícím přesvědčením, na něhož by padla volba podle obvyklého turnu jednotlivých fakult university.

²⁷ Srov. *Adolfu Kellnerovi. Sborník jazykovědných studií*, Opava 1954.

²⁸ O brněnské slovanské jazykovědě po r. 1945 srov. Z. Skoupil, *Práce z oboru slovanské jazykovědy na filosofické fakultě v Brně 1945—1954*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university A 2, 1954, 98—104. Jiří Krystýnek, *Studium slavistiky na filosofické fakultě v Brně*, *Slovanský přehled* 41, 1955, 109—110.